

De waarde van het open atelier in school

een open atelier in school, altijd en voor iedereen toegankelijk

“Mogen wij al binnen komen” hoor ik studenten vragen die op de gang staan voor het beeldend lokaal. “tuurlijk, kom maar binnen” zeg ik luid en enthousiast.

De studenten van de MBO opleiding Maatschappelijk Zorg (MZ) op het Koning Willem 1 College (KW1C) in ‘s-Hertogenbosch hebben les in het beeldende vorming lokaal. De studenten volgen deze opleiding op niveau 4 en kunnen met het behalen van het diploma werken in de maatschappelijk zorg. Dat beroepenveld is breed en je kan hierbij denken aan het begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking, ouderen, en mensen met psychische problematieken. Omdat het beroepenveld breed is worden de studenten breed opgeleid. Ze kiezen niet één richting van een bepaalde doelgroep van deelnemers en de plaats waar zij verblijven maar worden uitgerust om op verschillende plaatsen ingezet te kunnen worden. De studenten volgen lessen op school en de helft van de week lopen de studenten stage.

De drie lesdagen van de studenten hebben verschillende vorm en inhoud. Ze leren verschillende methoden om met de doelgroepen te werken, ze leren de doelgroep kennen en ze leren hoe ze de doelgroepen kunnen begeleiden bij verschillende vragen en uitdagingen in het leven. Daarnaast hebben de studenten ook lessen Engels, Nederlands, Rekenen en Loopbaan en Burgerschap.

Naast al deze onderdelen krijgen de studenten handvatten aangereikt door middel van ‘activiteitenvakken’ zoals muziek, drama, begeleiden bij bewegen, koken en dus ook beeldende vorming. Deze laatste onderdelen hebben onder andere als doel om de ‘gereedschapskist’ van de studenten verder te vullen zodat studenten deze onderdelen in kunnen zetten in het begeleiden van de verschillende doelgroepen in het uiteindelijke beroep. Om aan te geven hoe groot het onderdeel van de ‘activiteitenvakken’ is: de ‘activiteitenvakken’ komen één periode (één periode is een periode van 10 weken met 2 uur per week een activiteitsvak) per onderdeel terug in een schooljaar behalve het onderdeel beeldende vorming. Dat onderdeel komt per schooljaar één periode aan bod maar komt wel elk leerjaar aan bod (3 leerjaren keer 2 uur in de week, 10 weken lang). Tot slot wil ik benoemen dat de ‘activiteitenvakken’ plaats vinden in ander type lokalen binnen het gebouw naast theorielokalen die de overhand hebben.

De lokalen van de ‘activiteitenvakken’ hebben een hele andere uitstraling dan de theorielokalen binnen het schoolgebouw. In het drama en muziek lokaal staan geen tafels, is er veel ruimte om te bewegen, ligt er vloerbedekking op de grond, er hangt een spiegel aan de muur, er staat een piano en het heeft een klein podium met rood gordijn. In het kooklokaal bevinden zich 6 kookeilanden, de tafels staan in één lange rij om op die manier naast en met elkaar te kunnen eten. Het beeldende vorming lokaal heeft weer een andere vorm. Het bevat 6 grote houten tafels die niet meer nieuw zijn, (waar ik later in dit stuk op terugkom), kleine krukjes en allerlei materialen en gereedschappen.

In de inspiratiegids voor klasinrichting en scholenbouw (Herman et al., 2019) lees ik terug hoe de inrichting van scholen studenten kan voorbereiden op de 21ste century skills. De manier van kennisoverdracht op scholen waarbij de docent ‘op een podium’ staat en op die manier vertelt dat de studenten moeten leren is niet meer van deze tijd wordt er gesteld en daar kan ik mij helemaal in vinden. Om aan te sluiten bij een andere wereld en daarbij rekening houden dat studenten dus ook op andere manier en andere plekken leren is het daarom dus belangrijk dat de omgeving waarin de studenten zich bevinden aansluiten bij deze nieuwe manier van leren. De student gaat veel meer zelf op onderzoek uit en de omgeving zou daar dus ook op aan moeten sluiten. Herman et al., (2019) geeft in haar boek ook aan dat:

Ook het welzijn van de leerling van groot belang is. Leerlingen moeten zich gewaardeerd voelen en eigenaarschap ervaren in hun leeromgeving. Zaken die daartoe kunnen bijdragen, zijn bijvoorbeeld het tentoonstellen van eigen werk van de leerlingen, het betrekken en bevragen van de thuissituatie in de lessen, het voorzien in plekken waar de leerling zichzelf kan zijn.

Al deze eerder genoemde lokalen zijn afgesloten, tenzij er les is. Een ruimte waar studenten willen leren en willen zijn maar die vervolgens op slot is, dat is een bijzondere constatering. Is dit de bedoeling van het onderwijs? Studenten 'buiten houden' van waar ze naartoe willen? Zou dit ook anders kunnen?

Ik zoom in op het beeldende vorming lokaal, dat is het leslokaal waar ik dagelijks ben en lesgeef. Het lokaal is heel licht, het heeft rondom ramen en hierdoor voelt de ruimte heel open aan. Bij binnenkomst staan er kapstokken met daar al aan schoenen en daarnaast nog genoeg ruimte om de jas op te hangen. In het lokaal staan dus zoals eerder genoemd 6 grote houten tafels. Het zijn van die tafels die niet meer nieuw zijn, dat zie je. De gebruikssporen van verf, snippers, en op sommige staat zelfs wat teksten. De tafels nodigen uit om ook aan de slag te gaan en echt te gebruiken. Om al deze tafels staan lage krukken en geven je daardoor veel beweegruimte en actieve houding als je aan de tafel zit. Langs twee wanden staat een hele hoop materiaal en hierbij kan je denken aan verf, gereedschappen, krijt, houten plankjes en ook recyclede materialen. Al deze materialen zijn vrij te gebruiken, iedereen kan overal bij, de kasten zijn niet op slot. Verder staan er veel werkstukken waar studenten mee aan de slag zijn maar er staan ook werkstukken die achter gebleven zijn en die daarmee de ruimte en ook de studenten kunnen inspireren. Als studenten het lokaal binnen komen omdat de deur is open gegaan omdat de les gaat beginnen kunnen ze kiezen waar ze willen zitten. Vaak kiezen ze dezelfde tafel uit als de week ervoor en ze kiezen ook met hoeveel andere studenten ze aan de tafel zitten. Soms zitten er twee studenten aan een tafel, soms zitten ze er wel met 6. De verschillende keuzes die de studenten maken, welk materiaal ze willen gebruiken, met wie ze aan de tafel gaan zitten en waar ze dan vervolgens gaan zitten geven het gevoel van vrijheid. Konden ze maar meer gebruik maken van deze ruimte.

Het lokaal ziet er niet voor niks zo uit zoals het eruit ziet. Doordat er veel keuze is aan onder andere materiaal wil ik de student prikkelen, uitdagen en tonen. Door de materialen, de ruimte, de geur en de gereedschappen kan je bijna zeggen dat de docent daarmee het lokaal toont en aandacht trekt bij de student en daarmee maak ik een vergelijking met wat Gert Biesta (2022) zegt wat belangrijk is in kunsteducatie "Kijk, daar is iets waarvan ik denk dat het goed, belangrijk, betekenisvol voor jou is om aandacht aan te besteden"(p.46).

'Is het al pauze?' hoor ik een student zeggen als ik aankondig dat wij even een kwartier pauze gaan houden. 'Ik wil door werken hoor' zegt een student en de ander zegt 'Mogen wij hier niet gewoon even blijven'. In het beeldende vorming is een andere sfeer dan in de theorielokalen. De muziek staat zachtjes aan, de studenten hebben een keuze hoe ze iets willen maken, vaak is de keuze voor het materiaal ook vrij. De opdrachten zijn niet in beton gegoten omdat de student aan het ervaren is. Wat gebeurt er als ik dit doe, wat doet het materiaal met mij en met de ander zijn onderwerpen waar de student mee bezig is. De studenten kletsen met medestudenten over wat ze allemaal hebben meegemaakt in de les ervoor en er ontstaan interessante gesprekken. Door al deze gemaakte keuzes is de sfeer ontspannen, gaat de tijd snel voorbij en willen studenten graag terugkomen en langer blijven, ze willen leren en er gewoon zijn.

In een podcast van Kennisnet (2024) gaat pedagoog Gert Biesta in gesprek over dat de school als vrijplaats (in het Engels sanctuary; bewaarplaats van het heilige). In deze podcast vertelt Biesta dat kinderen moeten kunnen aankomen in de wereld, zelfstandigheid kunnen oefenen, en de wereld heeft daar minder tijd voor en dat zou kunnen in het idee als school als vrijplaats. De samenleving biedt minder mogelijkheden voor kinderen om rustig aan te komen en daarom wordt het belangrijker dat wij vrijplaatsen creëren waar dat wel kan gebeuren.

Gert Biesta zegt “Oefenen, en er mogen dingen mis gaan, tijd geven, van fouten kan je leren, hoeft niet allemaal perfect te zijn” en ik denk dat een creatieve ruimte in een school daar heel geschikt voor zou kunnen zijn. Daar kan je oefenen, daar kan het mis gaan, daar kan je leren.

Met alleen een beeldend vormingslokaal, materiaal en studenten ben je er nog niet. Uiteraard is er ook een rol weggelegd voor de docent. De docent volgt ook zijn rooster, wanneer geef ik les aan de studenten, met welke opdrachten zijn wij bezig, met welke materialen kunnen wij aan de slag gaan, laat ik wel of geen beeldende voorbeelden zien, welke vragen stel ik aan de student in de klas, welke vragen stel ik aan een individu, wanneer mogen ze vragen stellen, wanneer mogen ze aan de slag zijn allerlei relevante vragen. Ik als docent ben ook een schakel in het geheel en ben mij bewust van al deze vragen en de bijbehorende antwoorden. Ik verwelkom de studenten als ze binnen komen, ik informeer naar de student hoe het met ze gaat. Ik maak contact met de studenten door echt naar ze te luisteren en door te vragen. Er gebeurt veel in het leven van een jong mens. Er zijn allerlei factoren die hen bezig houdt. ‘Hoe zie ik eruit, hoe ga ik om met mijn ouders, wat vind ik van de lessen die ik de hele dag krijg, haal ik mijn toetsen wel, kan ik nee zeggen tegen mijn baas bij mijn bijbaantje want ik wil zo graag uit met mijn vriendinnen’, dit is zo maar een greep van de verhalen die ik hoor als ik met studenten in gesprek ga tijdens het vaste moment volgens het rooster. Dit kan ik als docent alleen maar doen volgens de structuur van het rooster. Hoe zou het zijn als ik in het beeldende vorming lokaal zou zijn de hele dag in plaats van alleen op bepaalde tijdstippen? Dat er de hele dag een mogelijkheid is om te werken aan opdrachten en elkaar echt te zien en te horen, een open atelier?

Na het beschrijven van het beeldende vorming lokaal zou ik niet het beeld willen schetsen van een soort hangplek voor studenten waar ze alleen kunnen zijn en verblijven. Het blijft een educatieve ruimte waar de kaders wel helder moeten zijn. Die kaders schep ik als docent en als de student binnenkomt. De student is met een opdracht bezig maar het tempo bepaald de student zelf. Daarnaast wordt er geen materiaal verspild en gaat iedereen met respect met elkaar en de ruimte om. Als ik de hele dag daar zou zijn worden deze kaders een vanzelfsprekendheid.

Heb ik dit nou goed opgeschreven? Een beeldend vorming lokaal waar de studenten graag zijn omdat de sfeer ontspannen is en ze zelf keuzes kunnen maken. In die ruimte is er ook plaats voor die keuzes omdat het programma en de docent daar open voor staan en de studenten echt ziet in wie ze zijn of willen worden. De studenten komen graag, willen in het lokaal werken maar het is niet de hele dag open? Ik zou bijna kunnen zeggen, wie heeft dit bedacht? Ik zou willen pleiten voor een open atelier, een ruimte die voor iedereen toegankelijk is op de momenten dat de student daar wil zijn. Het open atelier is het beeldende vorming lokaal zonder slot op de deur en een andere ruimte dan de andere theorielokalen. Daar staan de tafels in een soort van bus-opstelling waardoor het samenwerken, het willen zijn, dingen mis kan laten gaan, er gewoon zijn in groot contrast staat met het open atelier.

Literatuurlijst

Biesta, G. (2022). Door kunst onderwezen willen worden. Artez Press

Herman, L., Berbel, M. & Touceda M. (2019). Inspiratiegids voor klasinrichting en scholenbouw: 21ste century skills: de kracht van fysieke leeromgevingen. ACCO

Pijpers, R. (presentator). (2024, 18 januari). Gert Biesta en zijn pleidooi voor de school als vrijplaats(1). In Kennisnet [aflevering audio podcast]. Geraadpleegd op 9 april 2024.